

Kósa László: Pisti a gyógyszergyárban

(Örkény István a száműzetésben)

Laszlo Kosa: Steve in a pharmaceutical company (Stephen Örkény in exile)

Dr Soltész Katalin

k.soltesz1@chello.hu

Initially submitted October 05. 2012; accepted for publication December 15, 2012

1956 végétől Örkény válságos helyzetbe került. 1953-tól az akkori reform-kommunista íróellenzék neves tagjának számított. Amit 56 vérzivataros napjaiban nyilvánosan mondott az Írószövetségben, és a Rádióban, elegendő volt ahhoz, hogy bár büntetőjogi eljárás nem indult ellene, a kultúrpolitika szigorú büntetésre ítélje. 1959-ben írt önéletrajzában erről így ír:

„nincs ellenem tilalmi rendelkezés, de olyan önkritikai természetű írást kértek tőlem, melyet nem éreztem méltányosnak. Ezért nem jelent meg két utolsó könyvem.” Kenyérkereső állását elvesztette, az irodalmi sajtó új lapjaiban nem jelenhetett meg, fordítói, lektori, filmgyári munkát még álnéven sem kaphatott. Egészsége, magánélete is válságba került. Ebben a szükséghelyzetben felhasználni kényszerült a harmincas években szerzett két egyetemi diplomáját: a vegyészmérnököt és a gyógyszerészt. Aczél György, akkori művelődésügyi miniszterhelyettes támogatásával sikerült státust kapnia az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárban. (Ma EGIS Gyógyszergyár.) 1958 és 1963 között ez a munka biztosította megélhetését. Dr. Kósa László, a gyár volt osztályvezetője erről az öt hosszú évről írta meg irodalomtörténeti fontosságú, dokumentumértékű beszámolóját.

Örkény István a gyárban nem végzett mérnöki vagy gyógyszerészeti munkát. Gyógyszerészeti ismeretekre alapozott dokumentációs tevékenységgel bízták meg a Gyógyszerismertető Osztály munkatársaként (a jól hangzó tudományos munkatársi címmel): orvosok és gyógyszerészek számára írt szakmai tájékoztatókat az új gyógyszerekről, kiemelten a klinikai vizsgálatok alapján a gyógyszer javallatairól, ellenjavallatáról, toxikológiai jellemzőiről, ezek értékeléséről és rendszerezéséről. Mindezeket a külföldi szakirodalomból és az itthon elvégzett vizsgálati adatokból lehetett meríteni. A gyógyszer törzskönyvezéshez a hazai és a külföldi egészségügyi hatóságokhoz egyaránt csak kellő dokumentációval alátámasztott forgalomba-hozatali engedélykéréssel volt érdemes fordulni. A gyógyszerismertető írásművek szerkesztése gondos munkát igényelt: alapvetően a gyógyszeréről egybegyűjtött ismeretanyag lelkiismeretes tanulmányozását, a szakmai lényeg megragadását és némi íráskészséget követelt.

Ezek az ismertetőik Örkény kezében tulajdonképpen a szó szoros értelmében küllemük és közvetlen hangvételük alapján „orvosi levelek” voltak. A klinikai vizsgálatokról szóló értékelés alapján röviden, figyelemfelkeltően és olvasmányosan megírva.

Azokról a készítményekről, amelyeket a gyár ezekben az években hozott forgalomba, az első információt Örkény István megfogalmazásában kapták kézhez az érdekeltek, kihasználva írói készségét és kitűnő idegen nyelv ismeretét.

A kézirat nyilvántartás szerint Örkény sok gyógyszerről írt ilyen körlevelet. A korabeli bejegyzések szerint az Örkény szerzőségét feltűntető kéziratok a 138. és 623. sorszámúak közé esnek. Ezekben az években került forgalomba pl: Andaxin, Frenolon, Gastroamat, Gerovit, Gracidin, Hibernál, Hirepin, Kofka, Lidocain, Nitropenton, Piperacat, Pipolphen, Relaxil-G, Synapleg, Trioxazin. A kéziratot az Országos Gyógyszerészeti Intézetnek kellett jóváhagynia, ezután kerülhetett a nyomdába, majd postai úton a címzettekhez.

A körlevelek közül megtalálhatjuk a LIDOCAIN injekció különböző szakterületeken való széleskörű felhasználásáról szólót, úgymint: stomatológia, kis- és nagysebészet, szülészeti, nőgyógyászat, szemészet, urológia és a belgyógyászat területén. Leírja a 4%-os procain-adrenalin és a 2%-os Lidocain-adrenalin, ill. adrenalinmentes Lidocain összehasonlító vizsgálatát, ezek szubjektív hatását, pulzusszám és vérnyomás változást, analgesia mélységét, latencia idejét, összevetve a Corbasillal, ill a Corbocainnal is. Következtetés: a Lidocain megfelel és alkalmazható vezetési és felületi érzéstelenítésre. (Ma inkább az Ultracaint alkalmazzuk)

A szakterületi ismertetéseket részletes összefoglalás követi. Hasonló részletes ismertetés jelent meg a többi készítménnyel kapcsolatban is, feltűntetve a vizsgálatokban részt vevő intézményeket és orvosokat is.

Az orvosi körlevél sorozatnak az engedélyezés megtagadása vetett véget. Ebben szerepet játszhatott az is, hogy idővel a körlevelek kezdtek az értelem helyett inkább az érzelmekre hatni. Ezzel együtt elmondható, hogy Magyarországon a gyógyszerismertető „levelek” Örkénnyel kezdődtek és egyben vele is fejeződtek be, éveken át betöltve információ hordozói funkciójukat.

Inkább irodalmi értékűnek tekinthető a Kofka tablettá forgalomba hozatalának előkészítésére kapott feladata, a „Szemelvények a kávéivás történetéből”, tekintve, hogy a kofka hatóanyaga a coffein.

Örkény volt a Nymphis medicis című, 1963-ban megjelent orvostörténeti könyv szövegének szerkesztője. A jelentős kultúrtörténeti művet külföldi partnereknek ajándékozta a gyár. A Semmelweis nevet viselőn kívül további tizenegy hazai gyűjteményből válogatott orvos- és gyógyszerésztörténeti ritkaságok szerepelnek benne.

1963 áprilisában megemlékeztek a Gyógyszergyár alapításának 50. évfordulójáról. Az ünnepség előkészítésében Örkény feladata volt a fellépő művészek szerepeltetésének megszervezése, valamint a gyár történetét feldolgozó kiadvány megszerkesztése, amit később Örkény-Balogh –féle kiadványnak neveztek.

Olykor- társadalmi munkában - a gyár üzemi híradójába is írt rövid riportot. Akkoriban Karil volt a neve a szerény kivitelű, házilag sokszorosított csupán néhány száz példányban megjelenő üzemi híradónak. Legemlékezetesebb maradt a „Miért nincs mindenkinek frizsiderje?“, melyben gyilkos humorral ír az adminisztrációban foglalkoztatottak nagy létszámáról, akik az egyik üzemben éppen heverésznek, a másikban éppen lézengenek, vagy a napon sütkeznek. Aláírás: „a Szerkesztőség legszürkébb tagja”

Örkény István már nem volt a gyár dolgozója, amikor a szerkesztőbizottság többek között neki is köszönetet mondott közreműködéséért.

1963-ban közös megegyezéssel megszűnt gyári munkaviszonya, visszatérhetett az irodalmi életbe, amely a Kossuth-díjig és a világhírnévig vezetett.

Kósa László saját emlékeinek megerősítésére, kibővítésére segítségül hívta azokat a volt munkatársakat, akik feltehetően valamilyen kapcsolatban voltak Örkénnyel.

Közvetlen munkatársai kivétel nélkül kedvelték és nagyra becsülték Örkényt. Hamar megtalálta a fiatalokkal is a hangot, kapcsolatteremtő készsége, közvetlensége segítségével. Ha kettesben voltak, továbbgondolkozásra készítető, filozofáló, tanító hangot ütött meg, ha többen voltak együtt, akkor általában humorizáló, anekdotázó volt.

Szívesen csatlakoztak hozzá - pl. ebédnél –, hiszen vele együtt lenni mindenkor élményt jelentett és tanulságos is volt: szellemessége, humoros történetei miatt.

A tréfát, a humort valahogy alaptermészetének tartotta, egyfajta látásmódnak. Nem egyszer hangoztatta: mennyire szerette volna végig viccelni egész életét. Ez az életszemlélet segítette át a munkaszolgálat megaláztatásain, embert próbáló szenvedésein. Munkatársainak néha beszélt a fronton átélt eseményekről, a négy évet meghaladó hadifogság keserveiről. Elbeszélte annak történetét is, hogy hogyan sikerült a fogság életét veszélyeztető borzalmaitól, az éhségtől, betegségtől, a csontig hatoló hidegtől megmenekülnie. Politikai átképzésre, antifasiszta iskola hallgatójának sikerült jelentkeznie. Így maradt életben, így kerülhetett haza fogságának ötödik esztendejében.

Természetesen a háborún kívül sok mindenről esett szó: külföldi útjainak élményszámba menő epizódjairól, fiatalkori élményeiről, Karinthy Cinivel közös heccekről, Zelk Zoltán, Vas István költőkről, Mihályi András zeneszerzőről. Szeretett néha a kollegái rovására is heccelődni, amiről több volt munkatársa is beszámolt, de volt, aki még egyetemista korának csínytevéseire is emlékezett.

Egyes visszaemlékezők szerint sokat foglalkozott a halál kérdésével. Azt tartotta, hogy a halál szinte születésünk pillanatától kezdve velünk van, bennünk lakozik, még akkor is, ha erre soha nem is gondolunk. A halál természetes, másokkal soha meg nem osztható, éppen ezért a legszemélyesebb emberi esemény. Csak az ember tudja a világ valamennyi teremtménye közül, hogy a születés kikerülhetetlen ellenpólusaként vár rá – ki tudja mikor, ki tudja hol a halál.

1956-57-ben könnyedén távozhatott volna nyugatra, hiszen számos barátjára is számíthatott volna, és édesanyja és nővére már régóta Dél-Amerikában élt. Ő maradt. Nyilvánvalóan magyar akart maradni.

Köszönöm Radnóti Zsuzsának, amiért kölcsön adta ezt az értékes írást

---